

Ewa Krzaklewska*

Anna Ratecka**

WŁADZA W INTYMNYCH ZWIĄZKACH HETEROSEKSUALNYCH REFLEKSJA NAD BADANIEM WŁADZY W KONTEKŚCIE RÓWNOŚCI PŁCI¹

Abstrakt. Artykuł podejmuje refleksję nad badaniem relacji władzy w intymnych związkach heteroseksualnych w kontekście równości płci. Punktem wyjścia jest propozycja opisu dynamiki władzy sformułowana przez Ronalda E. Cromwella i Davida H. Olsona, uwzględniająca jej trzy wymiary: podstawy, procesy i efekty. Tekst jest próbą uzupełnienia tej klasycznej już na gruncie socjologii rodziny propozycji o perspektywę płci społeczno-kulturowej. Celem proponowanych w tekście analiz jest pokazanie, że normy dotyczące ról kobiet i mężczyzn, a także bazujące na nich ideologie płci partnerów mają wpływ na każdy wymiar władzy w związku, modyfikując znaczenie tych wymiarów. Proponowane rozważania stanowią próbę odpowiedzi na pytanie: w jaki sposób płć społeczno-kulturowa kształtuje relacje władzy w heteroseksualnych związkach intymnych? Efektem tych rozważań jest zaproponowany model teoretyczny do badania relacji władzy w związkach heteroseksualnych.

Słowa kluczowe: władza w rodzinie, równość płci, *gender*, związki intymne, procesy władzy, podstawy władzy, efekty władzy.

1. Wstęp

Równość płci jest jednym z postulatów feministycznych i jest postrzegana jako cel, do którego należy dążyć, zarówno w życiu publicznym, jak i prywatnym, w tym w relacjach intymnych. Dotychczasowe badania w tym zakresie pokazują,

* Mgr, Zakład Badania Problemów Ludnościowych, Instytut Socjologii, Uniwersytet Jagielloński, ul. Grodzka 52, 31-044 Kraków; e-mail: ewa.krzaklewska@uj.edu.pl.

** Mgr, Zakład Badania Problemów Ludnościowych, Instytut Socjologii, Uniwersytet Jagielloński, ul. Grodzka 52, 31-044 Kraków; e-mail: anna.ratecka@uj.edu.pl.

¹ Artykuł powstał w ramach projektu „Gender equality and quality of life – how gender equality can contribute to development in Europe. A study of Poland and Norway”. Badania naukowe prowadzące do osiągnięcia opisanych rezultatów otrzymały finansowanie z programu Polsko-Norweska Współpraca Badawcza, realizowanego przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju w ramach Norweskiego Mechanizmu Finansowego na lata 2009–2014, na podstawie umowy w sprawie projektu n°Pol-Nor/200641/63/2013.

że władza w relacjach kobiet i mężczyzn jest jednym z kluczowych wskaźników równości płci (Duch-Krzystoszek 2007; Ferree 1990; Knudson-Martin, Mahoney 2009; Neyer i in. 2013). W niniejszym artykule podejmiemy refleksję teoretyczno-metodologiczną nad relacjami między równością płci a układem władzy w związku. Punktem wyjścia jest propozycja Ronalda E. Cromwella i Davida H. Olsona (1975), ujmująca relacje władzy w związkach intymnych w sposób dynamiczny, uwzględniający trzy wymiary: różnorodne zasoby, jakimi dysponują partnerzy, które są podstawą do powstania danego układu władzy (zasoby finansowe, kapitał kulturowy i społeczny, zasoby emocjonalne); procesy władzy, które podtrzymują lub modyfikują dany układ (np. negocjacje, konflikty) oraz efekty władzy (np. podział obowiązków domowych, ilość czasu wolnego, dostęp do dóbr). Perspektywa Cromwella i Olsona nie uwzględnia kategorii takich jak *gender*, równość płci czy ideologie płci – weszły one do słownika socjologii już po ukazaniu się książki tych autorów *Władza w rodzinie* (*Power in Families*), która zainspirowała niniejszy artykuł. Wspomniane kategorie są według nas kluczowe dla zrozumienia dynamiki władzy w relacjach między kobietami i mężczyznami. Poniżej chciałobyśmy rozwinąć jej tezy i przedyskutować to, w jaki sposób płeć społeczno-kulturowa kształtuje relacje władzy w heteroseksualnych związkach intymnych.

2. Władza w związkach intymnych i jej wymiary

Władza, będąc jednym z kluczowych pojęć w socjologii (Scott 2006), nabiera szczególnego znaczenia w odniesieniu do relacji intymnych. Badaniem władzy – początkowo w małżeństwach, a później także w różnego typu związkach intymnych – zajmowano się w socjologii już od lat 60. XX w. Szczególnego wymiaru badania te nabrały jednak wraz z rozkwitem myśli i krytyki feministycznej (Ferree 1990). Znaczna część owych pionierskich badań i ustaleń nadal jest aktualna oraz może inspirować współczesnych badaczy i badaczki relacji rodzinnych. Natomiast konieczne jest spojrzenie na nie w kontekście takich procesów, jak np. zmieniająca się struktura zasobów, jakimi dysponują partnerzy, ponieważ kobiety coraz częściej przyjmują na siebie rolę żywicielki rodziny (Ratecka 2007), czy też przemiany ról rodzicielskich i włączanie ojców w opiekę nad dziećmi (Sikorska 2009). W niniejszym artykule wykorzystamy definicję władzy wypracowaną przez Carmen Knudson-Martin i Anne Rankin Mahoney w toku badań nad relacjami władzy i równością płci w związkach heteroseksualnych (2009). Autorki te, odwołując się do klasycznej definicji Maxa Webera (2002 [1920]), określają władzę jako możliwość ustalania priorytetów w związku: „Władza to możliwość wpływania na realizację własnych celów, interesów i swojego dobrobytu w ramach związku” (Knudson-Martin, Mahoney 2009: 10). W naszym modelu, opartym na ujęciu Cromwella i Olsona

(1975), chcemy położyć nacisk na zmienny charakter relacji władzy oraz badanie dynamicznej równowagi władzy (ang. *power balance*), nie zaś jej ustalonej i niezmiennej konfiguracji. To podejście zakłada, że pewien układ w związku nie jest dany raz na zawsze, lecz podlega nieustannym zmianom w toku życia codziennego – jest ustalany, zmieniany bądź podtrzymywany na drodze nieustannych negocjacji.

Dotychczasowe badania władzy w związkach intymnych uwzględniają zazwyczaj jedynie jej wybrane wymiary czy aspekty. Najczęściej jest ona konceptualizowana w tym kontekście jako możliwość decydowania o różnych aspektach życia rodzinnego i odzwierciedla wpływ danej osoby na sytuację w rodzinie (Mikołajczyk-Lerman 2006). Inne badania skupiają się na analizie podstaw władzy (zwłaszcza analizuje się zasoby, jakimi dysponują partnerzy – zob. Holter i in. 2007; Neyer i in. 2013) lub na jej efektach, tj. na podziale obowiązków domowych czy dostępie do czasu wolnego (Titkow i in. 2004). Podejście do badania władzy jako dynamicznego procesu, zaproponowane przez Cromwell i Olsona (1975), mimo że wypracowane już ponad 40 lat temu, jest wyjątkowo cenne właśnie ze względu na swój wielowymiarowy charakter. Pozwala ono na analityczne rozdzielenie istotnych elementów tego zjawiska oraz uwzględnienie różnych czynników wpływających na dynamikę władzy w związku. Jest także na tyle elastyczne, iż można je uzupełniać o dodatkowe elementy, takie jak płęć społeczno-kulturowa.

Cromwell i Olson wyróżnili trzy wymiary władzy. Pierwszy z nich to podstawy (ang. *power bases*), co oznacza zarówno zasoby materialne (np. zarobki, posiadany majątek), jak i niematerialne (kapitał kulturowy i społeczny, status społeczny, wykształcenie), a także uczucia i stopień emocjonalnego zaangażowania partnerów w związek. Drugi wymiar to procesy władzy (ang. *power processes*), obejmujące całe spektrum zjawisk, w tym rozmowy, perswazję, konflikty, wpływ i inne bezpośrednie lub pośrednie akty mogące modyfikować układ władzy. Procesy te mogą przyjąć postać otwartych negocjacji bądź niewerbalnych zachowań aktorów; mogą też ujawniać się w wypowiedziach przez nich poglądach, w strategiach zachowania, jakie przyjmują wobec partnera, a także w nieobecności niektórych kwestii w dyskusjach między partnerami (Evertsson, Nymán 2011; Komter 1989). Władza to również wpływ na ustalanie priorytetów związku, tego, co podlega negocjacjom, oraz tego, co jest milcząco zakładane (Wilke i in. 1998). Trzeci element modelu to efekty władzy (ang. *power outcomes*), czyli obserwowalne aspekty związku, które są rezultatem określonego układu dominacji/podporządkowania w danym okresie jego funkcjonowania. Może to być konkretne dobro materialne (np. samochód) lub sposób podziału czasu (podział obowiązków domowych, opieki nad osobami zależnymi i czasu wolnego). Jak wskazywali autorzy tego podejścia już w latach 70. XX w., współcześnie nadal najmniej przebadanym wymiarem są procesy władzy – z uwagi na swój dynamiczny charakter jest on trudny do uchwycenia zarówno dla badaczy, jak i dla samych badanych. Tym samym jest problematyczny, jeśli chodzi o raportowanie i stanowi wyzwanie dla socjologii rodziny (Cromwell, Olson 1975).

3. Ideologie płci jako kontekst relacji władzy

Liczni autorzy zajmujący się kwestią władzy w związkach intymnych (Avotri, Walters 2001; Ratecka 2007; Knudson-Martin, Mahoney 2009) wskazują na to, że zarówno zasoby, jak i procesy oraz efekty władzy w heteroseksualnych związkach intymnych należy obserwować przez pryzmat płci społeczno-kulturowej (ang. *gender*). Płeć społeczno-kulturowa rozumiana jest tu jako zbiór znaczeń, oczekiwań, ról, które dane społeczeństwo przypisuje kobietom i mężczyznom, tworzących zasady organizacji życia społecznego (Titkow i in. 2004). Jak wskazują badania, konieczne jest rozpatrywanie relacji władzy w związkach zarówno z uwzględnieniem perspektywy płci społeczno-kulturowej na poziomie mikro, jak i w szerokim kontekście nierówności strukturalnych, wynikających z nierówności kobiet i mężczyzn w społeczeństwie (Thompson, Walker 1989). Okazuje się, że normy społeczno-kulturowe odnoszące się do tego, co to znaczy być kobietą i mężczyzną, co kobieta i mężczyzna mogą robić, jak się powinni zachowywać, czego się od nich oczekuje, są niejednokrotnie silniejsze w ustalaniu relacji władzy w związku niż inne czynniki, np. ekonomiczne. Znaczenie poszczególnych zasobów, sposób, w jaki przebiegają procesy władzy oraz to, jaki kształt przyjmują jej efekty są moderowane przez stereotypy płci na poziomie społeczeństwa, a także ideologie płci partnerów, czyli rodzaj soczewki, przez którą partnerzy w związku patrzą na swoje zasoby i działania. Ideologie płci obejmują przekonania partnerów w związku na temat obszarów męskiej i kobiecej działalności, oczekiwania wobec partnera/partnerki oraz wobec siebie jako żony/męża lub partnera/partnerki (Hochschild 1989). W kolejnych akapitach pokażemy, jak kształtuje się ten wpływ w poszczególnych wymiarach władzy na podstawie dotychczasowych badań. Knudson-Martin i Mahoney zauważają, że zinternalizowane normy dotyczące płci kulturowej, które nadają sens działaniom jednostek, niekoniecznie działają na ich korzyść, mogą bowiem pomniejszać ich władzę lub nie dopuszczać do negocjacji danych obszarów władzy (Knudson-Martin, Mahoney 2009: 17).

4. Zasoby – władza oparta na kapitale

Jednym z klasycznych podejść do problemu definiowania władzy jest to wypracowane na gruncie teorii wymiany, sformułowanej przez ekonomistę Gary'ego Beckera (1990). W tym podejściu władza opiera się przede wszystkim na zasobach, którymi dysponują partnerzy. To w nich upatruje się głównej determinanty władzy w małżeństwie: siła przetargowa każdego z partnerów jest proporcjonalna do zasobów, jakimi dysponuje dany aktor. Zasoby te bywają różnie definiowane, najczęściej bierze się pod uwagę zasoby ekonomiczne, przede wszystkim docho-

dy, ale także np. posiadane nieruchomości (Holter i in. 2009). Inne wymieniane zasoby to poziom wykształcenia, zatrudnienie w pełnym bądź niepełnym wymiarze godzin (Sörlin i in. 2011), pozycja zawodowa (Backhans i in. 2009). Są one analizowane przede wszystkim w trybie relacyjnym, co oznacza skupienie badaczy na różnicy w zarobkach lub pozycji zawodowej między partnerami (Nordmark, Nyman 2003). Na poziomie jednostkowym są brane pod uwagę również takie cechy, jak inteligencja, charakter, wygląd zewnętrzny (Blood, Wolf 1960: 12), a nawet wzrost. Wymienione zasoby można porównać dzięki ich sprowadzeniu do pewnej obiektywnej miary. Posiadanie któregoś z tych zasobów (wyższej pensji, wysokiego statusu zawodowego, walorów fizycznych itp.) będzie zwiększać władzę danego aktora w diadzie. Jak pokazuje ekonomistka Notburga Ott, wyższe wykształcenie i własne dochody żony zwiększają jej władzę, podczas gdy poświęcenie się domowi i bazowanie na zarobkach męża tę władzę zmniejsza (za Gustafsson 2003: 50). Najbardziej sprawiedliwy podział obowiązków jest obserwowany tam, gdzie partnerzy zarabiają podobnie, natomiast tam, gdzie te rozbieżności są większe – niezależnie w którym kierunku – to kobiety są obciążone większymi obowiązkami domowymi (Atkinson i in. 2005). Do podobnych wniosków prowadzą badania przeprowadzone wśród żon, które zarabiają więcej niż mężowie (Ratecka 2011; Tichenor 1999; Stamp 1985). Jeśli mężczyzna zarabia więcej, wpływa to bezpośrednio na jego siłę w podejmowaniu decyzji. Bardziej problematyczną kwestią są natomiast zarobki kobiety i zasoby finansowe, które wnosi ona do związku – są często traktowane jako uzupełniające i nie dają takiej siły przetargowej, jak zarobki mężczyzny (Thompson, Walker 1989: 850). W takich sytuacjach zasoby materialne wcale nie muszą oznaczać przewagi nad partnerem i nie sprawiają, że kobieta ma „więcej do powiedzenia” w związku (Tichenor 1999: 643). Silniejsze od zasobów ekonomicznych okazują się ideologie płci, które narzucają dominującą pozycję w związku mężczyźnie. O ile jednak niezależność finansowa rozszerza pole wyboru kobiet – pozwala np. na opuszczenie nieudanego związku i życie niezależne od partnera – o tyle w sytuacji, kiedy kobieta chce pozostać w związku albo nie może go opuścić (ze względu na dzieci, przekonania religijne czy presję otoczenia), przewaga w zasobach może działać na jej niekorzyść (Pyke 1996; Tichenor 1999; Ratecka 2007). Mężczyzna w takiej sytuacji, mimo mniejszych zasobów ekonomicznych, może chcieć utrzymać swoją władzę, np. poprzez odmowę uczestnictwa w obowiązkach domowych czy stosowanie przemocy. Wyższe zarobki żon lub ich wyższy status zawodowy jest problematyczny zarówno dla ich partnerów, jak i nich samych. Rola głównego żywiciela rodziny jest bardzo silnie związana z koncepcją męskości oraz rolami męża i ojca. Podważenie tej roli, wyjście poza obowiązującą ideologię płci wymaga od partnerów reinterpretacji typowych wzorów relacji w związku heteroseksualnym lub prowadzi do konfliktów, przemocy, a niejednokrotnie do rozpadu związku (Ratecka 2007; Atkinson i in. 2005).

4.1. Czynniki emocjonalne – miłość, troskliwość

Mówiąc o czynnikach wpływających na dynamikę władzy w związkach intymnych – i to nie tylko heteroseksualnych – nie można zapomnieć o wadze emocji, zwłaszcza miłości, w znacznej mierze decydującej o stopniu zaangażowania w związek. Constantina Safilios-Rothschild pisze, że „miłość jest niesamowicie ważną zmienną konieczną dla zrozumienia dynamiki rodzinnej, a w szczególności władzy i wpływu” (Safilios-Rothschild 1976: 358). Na podstawie swoich badań relacji władzy w małżeństwie i miłości, autorka stwierdza, że zasoby emocjonalne mogą dać jednemu z partnerów znaczną przewagę nad drugim, mimo niekorzystnego dla niego/niej stosunku zasobów: „Im bardziej mąż jest zakochany w swojej żonie, tym bardziej ceni sobie jej zdanie i potrzebuje, aby ona go kochała” (Safilios-Rothschild 1976: 357). Badaczka zauważa, że jeśli jeden z partnerów jest bardziej zakochany, wówczas osoba obdarzona większym uczuciem kontroluje niezwykle ważny zasób, jakim jest miłość i w ten sposób zdobywa większą władzę niż osoba bardziej zaangażowana emocjonalnie. Badania przeprowadzone przez Safilios-Rothschild w Grecji pokazały, że w parach, w których mężowie są bardziej zakochani, żony podejmują ważniejsze decyzje i mają większy wpływ na wspólne życie niż w tych, w których mężowie byli określani jako „nie zakochani”. Kiedy oboje małżonkowie byli postrzegani jako „nie zakochani”, wówczas mężowie znacząco dominowali. Było to często spowodowane faktem, iż były to małżeństwa aranżowane, w których dominacja męża miała swoją społeczną legitymizację. Natomiast w przypadku, kiedy obie strony postrzegane były jako „zakochane”, władza była równo podzielona między męża i żonę (Safilios-Rothschild 1976: 360)².

Chęć podtrzymania związku, wypływająca z silnej więzi emocjonalnej, może być tak duża, że małżonkowie nie zerwą go nawet w sytuacji skrajnego niedopasowania oczekiwań i niepożądanych zachowań partnera. Pary będące w takich sytuacjach, które przebadala Arlie Hochschild, chcąc zapobiec rozpadowi małżeństwa, często tworzyło „mity” na temat swojego związku. Miały one na celu podtrzymanie wyobrażeń partnerów na temat małżeństwa, poprzez reinterpretację rzeczywistości w taki sposób, aby dopasować ją do oczekiwań obojga (Hochschild 1989).

5. Procesy władzy – negocjowanie priorytetów

Dynamiczne podejście do władzy, które tu przyjmujemy, oznacza, że nie jest ona czymś danym raz na zawsze, lecz raczej – za Michelelem Foucaultem (1995) – należy ją rozumieć jako dynamiczną siłę, która charakteryzuje każdą

² Rozważania te odnoszą się do badań przeprowadzanych w kulturze europejskiej czy euroatlantyckiej. W przypadkach, gdy motywy do zawarcia związku są inne niż romantyczna miłość, np. małżeństw zaaranżowanych lub bardziej kolektywnie zorientowanych społeczeństw, czynniki wpływające na dynamikę władzy znacząco się zmieniają (np. por. Yang, Yen 2011).

relację, również intymne relacje heteroseksualne. Stąd pojawiają się procesy władzy, czyli negocjacje werbalne lub niewerbalne, jakie zachodzą między partnerami. Scott podkreśla, iż mimo że

stosunki władzy międzysobowej mają charakter rozproszony i niejednokrotnie płynny, mogą być nadzwyczaj trwałe i umocowane w szerszych strukturach, takich jak struktury klasowe, etniczne czy płciowe. Jej [osoby mobilizującej władzę] „habitus” społeczny stanowi ramę jej władzy międzysobowej (S c o t t 2006: 168).

W przypadku relacji heteroseksualnych tą ramę stanowi płęć społeczno-kulturowa. To właśnie ideologie płci, oczekiwania wobec siebie czy utrwalone w społeczeństwie przekonania dotyczące płciowego nacechowania obszarów władzy przypisywanych kobietom i mężczyznom zasadniczo wpływają na przebieg procesów władzy w małżeństwie.

5.1. Podejmowanie decyzji

Jednym z procesów, w których władza pojawia się *explicite*, jest podejmowanie decyzji. Ten sposób definiowania władzy jest bardzo częsty w badaniach nad relacjami w związkach kobiet i mężczyzn – respondenci są pytani, kto podejmuje decyzje w danych obszarach życia rodzinnego (D u c h-K r z y s t o s z e k 2007; M i k o ł a j c z y k-L e r m a n 2006; ISSP 2012; IMAGES 2013). Zrozumienie dynamiki władzy wymaga jednak nie tylko odpowiedzi na pytanie o to, czy decyzje podejmowane są przez jednego z partnerów, czy też razem. Ważne jest i to, które decyzje podejmowane są wspólnie, a które partnerzy podejmują samodzielnie bez konsultacji z drugą osobą. Przy rozważaniu tych kwestii pomocny wydaje się podział na władzę zarządzającą i wykonawczą, wprowadzony przez S a f i l i o s -R o t h s c h i l d (1976). Władza zarządzająca w małżeństwie polega według niej na podejmowaniu rzadkich, ale ważnych decyzji (np. wybór miejsca zamieszkania). Wiąże się to z kwestią obszarów, które w danej relacji intymnej podlegają dyskusji, a które traktowane są jako oczywiste i w efekcie nie są negocjowane. Władza wykonawcza to natomiast podejmowanie czasochłonnych i dotyczących mniej istotnych kwestii decyzji, np. w zakresie organizowania życia domowego i dbania o codzienne potrzeby członków rodziny. Obszar ten wymaga więcej zaangażowania i koordynacji, jak zauważyła Elisabeth B e c k -G e r n s h e i m (1998), i to w większości kobiety zostają obciążone tymi zadaniami (R a t e c k a 2007).

Istotny jest również kontekst podejmowania decyzji, ponieważ w szczególnych sytuacjach możliwość podejmowania decyzji wcale nie jest wyznacznikiem posiadania władzy. Mężczyźni wycofują się z pewnych obszarów, oddając pole kobietom, ale nie dlatego, by podzielić się z nimi władzą, lecz dlatego, że obowiązki wynikające z konieczności podejmowania pewnych decyzji stanowią ra-

czej obciążenie niż przywilej. Przykładem decyzji scedowanej na kobietę, która jednocześnie nie zmienia tradycyjnego układu władzy, jest zarządzanie budżetem domowym w sytuacji niedostatku. Jak pokazały badania Carolyn Vogler i Jana Pahla, kobiety zarządzają pieniędzmi w tych małżeństwach, w których notorycznie brakuje pieniędzy do opłacenia wszystkich wydatków i kiedy zarządzanie pieniędzmi jest raczej obciążeniem niż źródłem władzy. Mężczyźni natomiast zarządzają pieniędzmi raczej tam, gdzie jest ich pod dostatkiem i gdzie mogą sobie pozwolić na wydatki na własne potrzeby bez wiedzy żony (Vogler, Pahl 1994). Unikanie przez mężczyzn zarządzania pieniędzmi w sytuacji niedostatku może się wiązać, według Vogler, z ich strachem przed konfrontacją z faktem, że ich pensja nie wystarcza na utrzymanie rodziny. Inne cytowane przez Vogler badania wykazały, iż w takich sytuacjach częstą reakcją ze strony mężczyzn jest zrzucanie winy za złe gospodarowanie pieniędzmi na żonę (Vogler 1998: 691–692). Niejednokrotnie mężczyźni o mniejszych dochodach próbują zrekompensować utratę władzy związaną z mniejszymi zasobami poprzez całkowite wycofanie się z obowiązków domowych (Hochschild 1989; Ratecka 2007).

5.2. Konflikty i obszary nienegocjowane

Kolejnym z procesów władzy są konflikty, jakie mają miejsce w związkach. Polami potencjalnie konfliktowymi, branymi pod uwagę w badaniach, są: podział obowiązków domowych, czas wolny, seks, relacje z przyjaciółmi i rodziną, kwestie dotyczące wychowania dzieci, decyzje prokreacyjne czy picie alkoholu (GGS 2012). Niemniej jednak, jak pokazują polskie badania (Titkow i in. 2004), kobiety w dużej mierze preferują niekonfliktowe rozwiązywanie problemów. Często przejmują część obowiązków, żeby tylko uniknąć kłótni. Większość żon (87,2%), przedkładając dobrą atmosferę w domu nad nieustannym konfliktem, woli wykonywać samodzielnie czynności domowe niż prosić męża o pomoc (tamże).

Co więcej, analiza wyników badań Anny Titkow i zespołu pozwala wysnuć wniosek, że obszary, które nie podlegają negocjacjom, w tym np. podział obowiązków domowych, są bardzo mocno ugruntowane w przekonaniach na temat ról płci. Większość respondentów i respondentek zgadzało się ze stwierdzeniem, że „lepiej, gdy oboje małżonkowie dzielą obowiązki domowe”, lecz z drugiej strony 84,7% spośród nich potwierdza, że „matka bardziej poświęca się dla dzieci i dobra rodziny niż ojciec”, 85,6% zgadza się ze zdaniem: „mężczyzna jest bardziej niż kobieta odpowiedzialny za byt rodziny”, a 69,9% ze zdaniem: „czynności takie jak gotowanie, prasowanie, sprząatanie to naturalny obowiązek kobiety” (Titkow i in. 2004). Badania przeprowadzone przez Uniwersytet Jagielloński w ramach projektu „Równe traktowanie standardem dobrego rządzenia” pokazują

zmianę postaw co do ról kobiet i mężczyzn, wskazując na ich egalitaryzację oraz na rosnące poparcie dla partnerskiego modelu rodziny (Antosz 2012). Mimo tego 54% pytanym zgadza się ze stwierdzeniem, że „mężczyzna powinien zarabiać pieniądze, a kobieta troszczyć się o dom i dzieci”, natomiast aż 64% pytanym uważa, że „kobieta posiadająca małe dzieci (poniżej 3. roku życia) nie powinna pracować zawodowo” (tamże). Przytoczone wyniki wskazują, iż małżeństwa raczej odtwarzają zastane struktury ról płci poprzez rutynowe czynności dnia codziennego, niż angażują się w ich renegotiację (por. Titkow i in. 2004). Sugerują one również, że w małżeństwach mamy do czynienia z tzw. władzą ukrytą. Aafke Komter (1989) wymienia trzy typy władzy: jawną, utajoną i ukrytą. Ta pierwsza przejawia się w zmianie, konfliktach, strategiach. Władza utajona przejawia się, gdy potrzeby jednej osoby są uważane za ważniejsze od drugiej i zaspokajane bez dyskusji, lub też kiedy pewne kwestie nie są w ogóle podejmowane, ponieważ mogą wywołać negatywne reakcje drugiej strony i istnieje podejrzenie, że mogą prowadzić do zakończenia związku. Z kolei władza ukryta, będąc efektem społecznych i psychologicznych czynników, jest trudno zauważalna w bezpośrednim zachowaniu, ale przejawia się w sposobie rozumienia przez partnerów i odgrywania płci społeczno-kulturowej – co kolei ma swoje konsekwencje w interpretowaniu codziennych sytuacji oraz kształtuje obszary poddane negocjacjom (por. Komter 1989: 192). To również ten typ władzy, który jest najtrudniejszy do zaobserwowania przez uczestników relacji.

Dlatego równie ważne, jak śledzenie procesów negocjacji w związkach intymnych, jest zidentyfikowanie tych obszarów, o których się nie dyskutuje, a pewne priorytety czy „naturalny porządek” są milcząco przyjmowane przez partnerów. Jak wskazują Lars Evertsson i Charlott Nyman, dla zrozumienia przebiegu negocjacji równości płci, a co za tym idzie – przekształcania się danego układu władzy, kluczowe jest dostrzeżenie obszarów, w których do negocjacji w ogóle nie dochodzi (Evertsson, Nyman 2011: 75). Z kolei Knudson-Martin i Mahoney (2009: 12–13) podkreślają wagę procesu ustalania priorytetów w związku. Jest to dla nich podstawowa kwestia, która determinuje dalsze procesy negocjacyjne i decyzyjne, a także stanowi kluczowy aspekt równości płci.

Knudson-Martin i Mahoney wyodrębniają w swojej konceptualizacji władzy dodatkowe elementy, które według nas warto włączyć w analizę procesów władzy. Są to mianowicie: a) uwaga dla drugiej osoby, a więc wsparcie, jakie partner/partnerka może i chce zaoferować; b) dostrzeganie specyficznych potrzeb partnera/partnerki i odpowiadanie na nie; c) wzory dostosowywania się partnerów do siebie (Knudson-Martin, Mahoney 2009: 11). Refleksja nad kwestią uznania partnera, zauważenia jej/jego potrzeb i stworzenia przestrzeni do ich realizacji jest ważna, ponieważ często zdarza się, że życie pary jest podporządkowane priorytetom tylko jednego z partnerów. W szczególności od partnerów o niższym statusie oczekuje się dostosowania do drugiej osoby.

6. Efekty władzy

Trzecim wymiarem władzy wyróżnionym przez Cromwella i Olsona są efekty władzy – obserwowalne aspekty związku, które stanowią wymierny skutek układu władzy w danym okresie jego funkcjonowania. Efekty władzy to takie elementy związku, jak podział czasu (w tym czasu wolnego), zajmowanie danej przestrzeni w mieszkaniu rodzinnym, jak też jakość życia każdego z partnerów czy ich zdrowie (Knudson-Martin, Mahoney 2009: 11).

6.1. Podział czasu

Jednym z najważniejszych wskaźników układu władzy w związku jest podział czasu. Są to proporcje czasu spędzanego przez każdego z partnerów na pracy zarobkowej, na obowiązkach domowych, czasu poświęcanego na opiekę nad osobami zależnymi oraz czasu wolnego. I chociaż od momentu masowego wejścia kobiet na rynek pracy proporcje te uległy znacznej zmianie (Bianchi i in. 2000), to nadal kwestia podziału czasu między kobiety a mężczyzn w związku odzwierciedla nierówności płci. Dzieje się tak przede wszystkim dlatego, że prace na rzecz gospodarstwa domowego oraz opieka nad dziećmi i innymi osobami niesamodzielnymi w rodzinie są kulturowo i społecznie przypisane kobietom (Sayer 2005: 287), a utrzymanie takiego nierównego podziału jest kluczowe dla podtrzymania tradycyjnego układu władzy w związkach heteroseksualnych, gdzie dominuje mężczyzna (Thompson, Walker 1995).

6.2. Podział obowiązków domowych

Podział obowiązków domowych to klasyczny wskaźnik podziału władzy w rodzinie. Mimo że kobiety spędzają obecnie więcej czasu w pracy zarobkowej, a mniej na pracach na rzecz gospodarstwa domowego, natomiast udział mężczyzn w opiece i rutynowych obowiązkach domowych się zwiększa, nadal wielu badaczy i badaczek zwraca uwagę na utrzymującą się przewagę ilościową prac domowych wykonywanych przez kobiety w porównaniu do mężczyzn (Kotowska i in. 2007, Titkow i in. 2004). Także aktualne polskie badania wskazują na to, że w Polsce „dom spoczywa na głowach i barkach kobiet” – kobiety wykonują zarówno większość prac na rzecz gospodarstwa domowego, jak i są domowymi menadżerami, zarządzającymi i synchronizującymi pracę innych członków rodziny (CBOS 2012; CBOS 2013). Związek między wykonywaniem obowiązków domowych a władzą w małżeństwie zaobserwowała także Anna Titkow i jej zespół. Mężczyźni pytani przez nich o powód niewykonywania prac na rzecz go-

spodarstwa domowego podawali wprost niechęć do podporządkowania się żonie (Titkow i in. 2004).

Podział na kobiece i męskie obowiązki domowe był często przedmiotem rozważań feministycznych badaczek. Według Myry Marx Ferree, prace domowe składają się z zestawów zadań do wykonania w gospodarstwie domowym, które są nacechowane jako męskie lub kobiece, stąd też symboliczny wymiar prac domowych jest kluczowy dla zrozumienia ich w kontekście procesów władzy. „Praca domowa pozostaje »naturalną« (kulturowo oczekiwaną i legitymizowaną) częścią bycia żoną, częścią »projektu konstruowania właściwych rodzin«” (Ferree 1990: 876). To bardzo silne płciowe przypisanie prac domowych sprawia, że podział obowiązków domowych zarówno odzwierciedla ideologię płci partnerów, jak i jest papierkiem lakmusowym układu władzy w związku. W związkach osób o tradycyjnych poglądach na role męża i żony podział na sferę kobiecą i męską jest bardzo wyraźny (Hochschild 2003). Kobiety zajmują się „naturalnie” kobiecymi czynnościami, takimi jak gotowanie, sprzątanie czy opieka nad dziećmi, do mężczyzn zaś należą okazjonalne prace domowe, czyli „typowo męskie” remonty, naprawy, koszenie trawnika czy zajmowanie się samochodem. W bardziej egalitarnie zorientowanych związkach podział obowiązków nie bazuje w tak dużym stopniu na podziale na zajęcia kobiece i męskie, natomiast w większym stopniu zależy od indywidualnych preferencji i zdolności partnerów, choć w wielu przypadkach nadal odtwarzany jest tradycyjny podział (Ratcka 2007).

Wykonywanie czynności domowych nacechowanych płciowo wiąże się z odtwarzaniem płci społeczno-kulturowej (co anglojęzyczni badacze określają jako *doing gender*, por. West, Zimmermann 1987). Dla wielu kobiet zajmowanie się domem jest sposobem realizacji i potwierdzania własnej kobiecości (Ferree 1990). Dlatego, jak zauważyły badaczki, nawet kobiety pracujące bardzo dużo i utrzymujące rodzinę, nadal starają się wykonywać tradycyjnie przypisywane swojej płci obowiązki domowe (Tichenor 1999, Hochschild 2003). Mężczyźni uważają, że prace domowe to czynności „niemęskie”, więc tym samym brak udziału z ich strony w obowiązkach domowych można traktować jako element konstruowania męskości (Pike 1996: 541). Silne zdeterminowanie podziału obowiązków domowych przez stereotypy płciowe, a przede wszystkim rozłożenie ciężaru tych obowiązków, stanowi jeden z mierników równości bądź braku równości płci w związku (Krzaklewska 2014). Mężczyźni o egalitarnych poglądach częściej dzielą się ze swoimi żonami obowiązkami domowymi (Holter i in. 2009). Chociaż badania zespołu Titkow pokazały, iż mężowie pomagają swoim pracującym żonom w pracach domowych, to jednak – jak zauważają – prawdziwy przełom w stronę egalitaryzmu zaczyna się w tych parach, gdzie mąż nie tylko pomaga, lecz także bierze na siebie część odpowiedzialności za prace domowe (Titkow i in. 2004).

6.3. Korzystanie z czasu wolnego

Oprócz podziału obowiązków domowych wskaźnikiem funkcjonującego w związku układu władzy jest podział czasu wolnego i sposób jego zagospodarowania. Jest to również obszar postrzegany jako ważny miernik równości w związku (Nordenmark, Nyman 2003: 190–191) i może wpływać na satysfakcję z życia (González i in. 2012, Krzaklewska 2011). Czas wolny pozostaje dobrem, które nie jest równo dzielone między kobietę i mężczyznę (Krzaklewska 2011). W Polsce zarówno niepracujące, jak i pracujące kobiety mają mniej czasu wolnego niż mężczyźni w podobnej sytuacji. Aż 69% pracujących kobiet uważa, że ma bardzo mało wolnego czasu, podczas gdy podobnie twierdzi 53% pracujących mężczyzn (CBOS 2010). Z kolei badania Liany C. Sayer pokazały, że najmniej wolnego czasu mają matki, poświęcające dużo więcej czasu niż ojcowie na pracę zawodową i opiekę nad dziećmi. Badaczka ta mówi wręcz o *leisure gap* między mężczyznami i kobietami. W badaniach jakościowych przeprowadzonych przez Duch-Krzysztošek kwestia dysponowania czasem wolnym została ukazana jako jeden z przywilejów mężczyzn. Jest to „czas poza życiem rodzinnym”, „polega na wypoczynku niezależnie od rodziny”, a jego symbolem jest czas spędzany przed telewizorem bądź w towarzystwie innych mężczyzn (Duch-Krzysztošek 2007: 73).

6.4. Użytkowanie ważnych dóbr

Do efektów funkcjonujących w związku intymnym stosunków władzy możemy też zaliczyć posiadane przez każdego z partnerów prawo do dysponowania ważnymi dobrami. W zależności od sytuacji danego związku mogą to być bardzo różne przedmioty; da się jednak wskazać takie, które dominują w naszym kręgu kulturowym, np. samochód, komputer czy telewizor (Duch-Krzysztošek 2007). Badania nad równością płci w Polsce pokazały, że samochód jako cenny zasób w rodzinie dużo częściej jest wykorzystywany przez mężczyznę. Często to on ma pierwszeństwo w dysponowaniu samochodem, mimo że pojazd należy do całej rodziny (Gober 2010). Innym atrybutem władzy w rodzinie jest zajmowanie przestrzeni w domu czy w mieszkaniu, czyli na przykład posiadanie przez któregoś z małżonków swojego biurka czy wydzielonej przestrzeni do pracy, bądź też posiadanie własnego pokoju. Oprócz tego wskaźnikiem układu władzy w rodzinie może być to, czyje rozrywki czy hobby są opłacane z budżetu domowego, kto zajmuje które z miejsc przy stole, a także czy istnieje fotel, do którego prawo ma tylko jedna z osób. Przysłowiowy „pilot do telewizora”, symbolizujący podejmowanie decyzji o oglądanym przez rodzinę programie, również może być wskaźnikiem układu sił, jeśli do analizy włączymy innych domowników.

6.5. Jakość życia partnerów

Czwarty efekt danego układu władzy w związkach intymnych, który chcemy dodać do modelu, to jakość życia, rozumiana tu jako indywidualne poczucie zadowolenia w odniesieniu do doświadczenia i sytuacji życiowej w takich obszarach, jak zdrowie fizyczne i psychiczne, poczucie niezależności, relacje społeczne, środowisko życia (Tobiasz-A damczyk, Woźniak 2014). Knudson-Martin i Mahoney sugerują zwrócenie uwagi na to, w jakim stopniu dany układ władzy w związku między mężczyzną a kobietą przyczynia się do ich dobrostanu (Knudson-Martin, Mahoney 2009: 13). Konflikty i wynikający z nich stres mogą obniżać jakość życia partnerów, również poprzez negatywne skutki zdrowotne (Knudson-Martin 2009: 106). W związkach cechujących się równością jakość życia zarówno kobiet, jak i mężczyzn wzrasta (Holter i in. 2009; Steil 1997, za Knudson-Martin 2009). Jednak badania pokazują, że nie ma jednoznacznej relacji między bardziej egalitarnym związkiem a zdrowiem partnerów (Backhans i in. 2007, Sörlin i in. 2011). Efekt może być różny dla kobiet i dla mężczyzn oraz zależeć od otoczenia – czy jest bardziej, czy mniej równościowe w odniesieniu do postaw badanych osób (Backhans i in. 2009). W świetle niewystarczających badań kwestia związków między jakością życia a podziałem władzy w związku, a w konsekwencji poziomem równości płci, wymaga dalszego pogłębienia, co czynimy w ramach prowadzonego projektu „Gender equality and quality of life – how gender equality can contribute to development in Europe. A study of Poland and Norway”.

7. Przemoc

Poświęcamy przemocy oddzielny podrozdział, ponieważ trudno zakwalifikować ten czynnik do jednego tylko z wyszczególnionych dotąd wymiarów władzy w związku. Z punktu widzenia naszej perspektywy, uwzględniającej płć społeczno-kulturową, kluczowe znaczenie ma fakt, że to przede wszystkim kobiety doświadczają przemocy ze strony swoich partnerów czy mężów. Częste stosowanie przemocy przez mężczyzn wobec kobiet w związkach intymnych jest odbiciem nierównego podziału władzy między płciami na poziomie całego społeczeństwa. Przemoc wiąże się zarówno z ideologiami płci przyjmowanymi przez partnerów, jak i jest wpisana w społeczne scenariusze ról płci, co skutkuje jej stosunkowo wysoką legitymizacją społeczną. Mimo że czynnik ten nie został uwzględniony w klasycznym modelu Cromwella i Olsona, uważamy, że nie można go pominąć ze względu na fakt, iż znacząco wpływa na dynamikę władzy w związku (Krzaklewska i in. 2011).

Przemoc może być zarówno zasobem, procesem, jak i efektem władzy. Przemoc traktowana jako zasób wiąże się z kulturowym przyzwoleniem na jej stosowanie.

wanie w związku, jest – jak zauważa Danuta Duch-Krzystoszek – „przynależną mężom formą »dyscyplinowania« żon” (Duch-Krzystoszek 2007: 214). Przemoc może też być elementem procesów władzy. Kiedy negocjacje nie odnoszą pożądanego skutku, partnerzy mogą odwołać się do przemocy jako środka wymuszenia swojej woli. Z kolei jako efekt władzy przemoc pojawia się przede wszystkim wtedy, gdy mężczyźni tracą uprzywilejowaną pozycję głowy rodziny albo dominację ekonomiczną, np. w wyniku utraty pracy, awansu partnerki (Atkinson i in. 2005; Duch-Krzystoszek 2007; Pyke 1996; Ratecka 2007). Wówczas przemoc jest sposobem na zrównoważenie przewagi, którą kobieta zyskała albo potencjalnie może zyskać nad partnerem.

Stosowanie przemocy wiąże się z ideologiami płci przyjmowanymi przez partnerów, przede wszystkim mężczyzn, i pojawia się w tych przypadkach, gdy tradycyjnie nastawieni mężczyźni, reprezentujący „hegemoniczną męskość” (Connell 2005), natrafiają na sytuację, która nie odpowiada ich wyobrażeniom na temat pozycji mężczyzn i kobiet w związku, przez co czują się zagrożeni (Duch-Krzystoszek 2007). Z drugiej strony mamy do czynienia ze społecznym przyzwoleniem na przemoc wobec kobiet, co może skutkować również tym, że kobiety będą tolerować przemoc w swoich związkach lub nie uzyskają wsparcia od otoczenia czy instytucji publicznych w przypadku zaistnienia takiej sytuacji.

8. Podsumowanie: całościowy model badania relacji władzy w związku

W niniejszym artykule rozwinęłyśmy, na podstawie aktualnych badań, model teoretyczny do opisu i badania władzy w związkach intymnych (Cromwell, Olson 1975), uwzględniając w nim nowe elementy, takie jak płęć społeczno-kulturowa, jakość życia i przemoc. Dyskusję podsumowano w tab. 1. Podstawy władzy to – zgodnie z poprowadzoną przez nas refleksją – zasoby, zarówno oparte na indywidualnych cechach partnerów, jak również na kapitale ekonomicznym lub społecznym czy sile emocjonalnego przywiązania (miłości i troskliwości) oraz poglądach partnerów na temat równości płci i partnerstwa w związku. Analiza procesów władzy powinna być skupiona na prowadzonych w związku negocjacjach (ustalanie priorytetów, podejmowanie decyzji, dopasowywanie się, konflikty), które podważają charakter danego układu władzy i modyfikują go, lub też – przeciwnie – utrwalają. Obserwacja efektów władzy obejmuje przede wszystkim podział czasu pomiędzy partnerów i to, na co jest on poświęcany (obowiązki domowe, opieka, praca, czas wolny). W operacjonalizacji tego wymiaru władzy, oprócz podziału czasu, należy wziąć pod uwagę możliwość realizacji własnych zainteresowań, planów i hobby, dostęp do wartościowych dóbr przez każdego z uczestników relacji oraz jakość życia.

Tabela 1. Model teoretyczny do badania relacji władzy w związkach heteroseksualnych

Podstawy władzy	Procesy władzy	Efekty władzy
– zasoby partnerów (ekonomiczne, społeczne, kulturowe, emocjonalne); – miłość, troskliwość; – poglądy na temat równości płci i partnerstwa	– ustalanie priorytetów i ich negocjacja w związku; – wzajemne dopasowywanie się partnerów; – podejmowanie decyzji; – konflikty	– podział czasu (praca, obowiązki domowe i opieka, czas wolny); – możliwość realizacji własnych zainteresowań, planów i hobby; – użytkowanie ważnych dóbr; – jakość życia
Przemoc (fizyczna, psychiczna, ekonomiczna, seksualna)		
Modyfikowane przez: normy dotyczące ról kobiet i mężczyzn funkcjonujące w społeczeństwie (płeć społeczno-kulturową) i wynikające z nich ideologie płci przyjmowane przez partnerów		

Źródło: opracowanie własne.

Jak zostało pokazane w artykule, normy dotyczące ról kobiet i mężczyzn w społeczeństwie oraz ideologie płci partnerów mają wpływ na każdy wymiar władzy w związku, modyfikując znaczenie poszczególnych wymiarów w danym układzie władzy. Dany układ władzy może być modyfikowany zarówno od wewnątrz, poprzez działania partnerów, jak i od zewnątrz, szczególnie poprzez zmieniające się normy dotyczące życia rodzinnego czy role poszczególnych płci. Badaczki zajmujące się równością płci i partnerstwem w związkach zauważają, że tradycyjny wzór rodziny, w którym władza przypisana jest mężczyźnie, utrudnia proces budowania związku opartego na równości (Knudson-Martin, Mahoney 2009: 13, Ostrouch-Kamińska 2011: 105). Według Knudson-Martin i Mahoney normy dotyczące płci społeczno-kulturowej obowiązujące w społeczeństwie sprawiają, że „mężczyźni są zniechęcani do dzielenia się władzą, [...] natomiast kobiety są zniechęcane do wyrażania swoich potrzeb i domagania się tego, czego chcą” (tamże). Wskazują zatem na jedną z możliwych relacji między równością płci i władzą, w której układ władzy wpływa na równość płci i pozwala ją realizować lub ją blokuje.

Z drugiej strony można stwierdzić, że to równość płci, rozumiana jako pewien imperatyw, nastawienie do związku, może kształtować dynamikę władzy. Patrząc z tej perspektywy, to właśnie nastawienie do równości płci wpływa na dynamikę władzy w związku. Akceptacja bądź odrzucenie idei równości płci przez partnerów jest częścią ideologii płci i wiąże się z oczekiwaniami w stosunku do partnera i jego działania. Również poglądy na równość płci panujące w danym społeczeństwie oraz rozwiązania prawne i polityki społeczne nie pozostają bez wpływu na dynamikę władzy w związkach, modyfikując prywatne ideologie płci partnerów.

Na koniec należy zaznaczyć kwestie problematyczne w wyżej przedstawionym modelu. Nie bierze on pod uwagę innych osób niż partnerzy relacji intymnej (np. ich dzieci, teściowej i teścia, rodziców) ani instytucji, które mogą wpływać na dany układ. Osoby spoza diady małżeńskiej/partnerskiej mogą same dążyć do zdobycia władzy w ramach konkretnej rodziny lub czynić starania, by funkcjonujący w niej układ był utrzymywany, np. legitymizując jedynie decyzje podejmowane przez jedną ze stron lub sankcjonując wszelkie zachowania, które odbiegają od tradycyjnych ról kobiet i mężczyzn. Warto podkreślić, że utrzymujący się układ władzy może mieć efekty długofalowe, np. wpływać na jakość życia i zdrowie uczestniczących w nim osób. Badania pokazują korelację między równością płci w związku a jakością życia (Holter i in. 2009) czy zdrowiem (Sörlin i in. 2011), choć nie jest ona jednokierunkowa i może być modyfikowana np. przez kontekst społeczny (Backhans i in. 2009).

Bibliografia

- Antosz P. (2012), *Równe traktowanie standardem dobrego rządzenia. Raport z badań sondażowych*, Uniwersytet Jagielloński, Kraków.
- Atkinson M. P., Greenstein T. N., Lang M. M. (2005), *For women, breadwinning can be dangerous: Gendered resource theory and wife abuse*, „Journal of Marriage and Family”, Vol. 67, No. 5, s. 1137–1148.
- Avotri J. Y., Walters V. (2001), *We women worry a lot about our husbands: Ghanaian women talking about their health and their relationships with men*, „Journal of Gender Studies”, Vol. 10, No. 2, s. 197–211.
- Backhans M. C., Bo B., Lars L., Månsdotter A. (2009), *Pioneers and laggards – is the effect of gender equality on health dependent on context?*, „Social Science & Medicine”, Vol. 68, No. 8, s. 1388–1395.
- Bianchi S. M., Milkie M. A., Sayer L. C., Robinson J. P. (2000), *Is anyone doing the housework?*, „Trends in the Gender Division of Household Labor”, Vol. 79, No. 1, s. 191–228.
- CBOS (2010), *Czas wolny Polaków*, Warszawa.
- CBOS (2012), *Potrzeby prokreacyjne oraz preferowany raz realizowany model rodziny*, Warszawa.
- CBOS (2013), *O roli kobiet w rodzinie*, Warszawa.
- Connell R. W. (2005), *Masculinities*, University of California Press, Berkeley–Los Angeles.
- Cromwell R. E., Olson D. H. (eds.) (1975), *Power in families*, Sage/Wiley, San Francisco.
- Duch-Krzyszczek D. (2007), *Kto rządzi w rodzinie. Socjologiczna analiza relacji w małżeństwie*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa.
- Evertsson L., Nyman C. (2011), *Unpacking the concept of negotiation in research on couples and families*, „International Journal of Humanities and Social Science”, Vol. 1, No. 10, s. 70–76.
- Ferree M. M. (1990), *Beyond separate spheres: Feminism and family research*, „Journal of Marriage and Family”, Vol. 4, No. 52, s. 866–884.
- Foucault M. (1995), *Historia seksualności*, przeł. B. Banasiak, T. Komendant, K. Matuszewski, Czytelnik, Warszawa.
- Generations and Gender Programme (2012), *Generations and Gender Survey*, http://www.ggpi.org/images/stories/Survey_Instruments/GGS_Wave2_Questionnaire_V.2.0.pdf, 3.11.2014.
- Gober G. (2010), *National Synthesis Report, Poland. Gender and Economic Choice Study*.
- González M. M., Díez M., López F., Martínez E., Morgado B. (2012), *Family Diversity and Reconciliation Strategies. Final Report*, Diversia Sub-Project.

- Gustafsson S. (2003), *Neoklasyczna ekonomia feministyczna: garść przykładów*, [w:] A. Geske, J. Plantega (red.), *Ekonomia i płeć*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
- Hochschild A. R. (1989), *The Second Shift. Working Parents and the Revolution at Home*, Viking Adult, New York.
- Hochschild A. R. (2003), *The Commercialization of Intimate Life: Notes from Home and Work*, University of California Press, Berkeley CA.
- Holter O. G., Svare H., Egeland C. (2009), *Gender Equality and Quality of Life. A Norwegian Perspective*, The Nordic Gender Institute, Oslo.
- IMAGES (2013), *International Men and Gender Equality Survey (IMAGES). Survey Questionnaires. International Social Survey Programme 2012*.
- ISSP (2012), *International Social Survey Programme*.
- Knudson-Martin C. (2009), *An unequal burden: Gendered power in diabetes care*, [w:] C. Knudson-Martin, A. R. Mahoney (eds.), *Couples, Gender and Power: Creating Change in Intimate Relationships*, Springer Publishing Co., New York.
- Knudson-Martin C., Mahoney A. R. (2009), *Gender equality in intimate relationships*, [w:] C. Knudson-Martin, A. R. Mahoney (eds.), *Couples, Gender and Power: Creating Change in Intimate Relationships*, Springer Publishing Co., New York.
- Komter A. (1989), *Hidden power in marriage*, „Gender & Society”, Vol. 3, No. 2, s. 187–216.
- Kotowska I., Szanderska U., Wóycicka I. (2007), *Kobiety w pracy i w domu – rekomendacje dla polityków. Raport z badań „Aktywność zawodowa i edukacyjna a obowiązki rodzinne w Polsce”*, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Warszawa.
- Krzaklewska E. (2011), *Reconciliation of Family, Professional and Personal Life in Various Types of Families in Małopolska. Results of Research Conducted within the Scope of the Diversia Project*, Kraków.
- Krzaklewska E. (2014), *Measuring Gender Equality – Analysing Dimensions, Embracing Areas, Considering Contexts*, GEQ Working Papers, Uniwersytet Jagielloński, Kraków.
- Krzaklewska E., Ratecka A., Slany K. (2011), *Dyskryminacja ze względu na płeć, stan cywilny, stan rodzinny*, projekt „Równe Traktowanie Standardem Dobrego Rządzenia”, Uniwersytet Jagielloński, Kraków.
- Mahoney A. R., Knudson-Martin C. (2009), *Gender equality in intimate relationships*, [w:] C. Knudson-Martin, A. R. Mahoney (eds.), Springer Publishing Co., New York.
- Mikołajczyk-Lerman G. (2006), *Mężowie i żony. Realizacja ról małżeńskich w rodzinach wielkomiejskich*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Neyer G., Lappegård T., Vignoli D. (2013), *Gender equality and fertility: Which equality matters?*, „European Journal of Population/Revue européenne de Démographie”, Vol. 29, No. 3, s. 245–72.
- Nordenmark M., Nyman C. (2003), *Fair or unfair? Perceived fairness of household division of labour and gender equality among women and men: The Swedish case*, „The European Journal of Women's Studies”, Vol. 10, No. 2, s. 181–209.
- Ostrouch-Kamińska J. (2011), *Rodzina partnerska jako relacja współzależnych podmiotów: studium socjopedagogiczne narracji rodziców przeciążonych rolami*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków.
- Ott N. (1995), *Fertility and division of work in the family*, [w:] E. Kupier, J. Sap (red.), *Out of Marigrin: Feminist Perspectives on Economics*, Routledge, London–New York.
- Pyke K. D. (1996), *Class-based masculinities: The interdependence of gender, class, and interpersonal power*, „Gender & Society”, Vol. 10, No. 5, s. 527–549.
- Ratecka A. (2007), *Władza w małżeństwach, w których żony zarabiają więcej niż mężowie*, niepublikowana praca magisterska, Uniwersytet Jagielloński, Kraków.
- Ratecka A. (2011), *Niedokończona egalitaryzacja – o władzy w polskich małżeństwach*, [w:] K. Slany, B. Kowalska, M. Ślusarczyk (red.), *Kalejdoskop genderowy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.

- Safilios-Rothschild C. (1976), *A macro- and micro-examination of family power and love: An exchange model*, „Journal of Marriage and the Family”, Vol. 38, No. 2, s. 355–362.
- Sayer L. C. (2005), *Gender, Time and Inequality: Trends in women's and men's paid work, unpaid work and free time*, „Social Forces”, Vol. 84, No. 1, s. 285–303.
- Scott J. (2006), *Władza*, Wydawnictwo Sic!, Warszawa, s. 168.
- Sikorska M. (2009), *Nowa matka, nowy ojciec, nowe dziecko. O nowym układzie sił w polskich rodzinach*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.
- Sörlin A., Lindholm L., Ng N., Ohman A. (2011), *Gender equality in couples and self-rated health. A survey study evaluating measurements of gender equality and its impact on health*, „International Journal for Equity in Health”, Vol. 10, No. 1, s. 10–37.
- Steil J. (1997), *Marital Equality: Its Relationship to the Well-Being of Husbands and Wives*, Sage, Newbury Park CA.
- Thompson L., Walker A. J. (1989), *Gender in families: Women and men in marriage, work and parenthood*, „Journal of Marriage and the Family”, Vol. 51, No. 4, s. 845–871.
- Thompson L., Walker A. J. (1995), *The place of feminism in family studies*, „Journal of Marriage and the Family”, Vol. 57, s. 847–865.
- Tichenor V. (1999), *Status and income as gendered resources: The case of marital power*, „Journal of Marriage and Family”, Vol. 61, No. 3, s. 638–650.
- Titkow A., Duch-Krzyszczek D., Budrowska B. (2004), *Nieodpłatna praca kobiet. Mity, realia, perspektywy*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa.
- Tobiasz-Adamczyk B., Woźniak B. (2014), *Quality of Life and Wellbeing*, GEQ Working Papers, Uniwersytet Jagielloński, Kraków.
- Vogler C., Pahl J. (1994), *Money, power and inequity within marriage*, „The Sociological Review”, Vol. 42, No. 2, s. 263–288.
- Vogler C. (1998), *Money in the household: Some underlying issues of power*, „The Sociological Review”, Vol. 46, No. 4, s. 687–713.
- Weber M. (2002), *Gospodarka i społeczeństwo. Zarys socjologii rozumiejącej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa (wyd. oryg. 1920).
- West C., Zimmermann D. (1987), *Doing gender*, „Gender and Society”, Vol. 1, No. 2, s. 125–151.
- Wilkie J. R., Ferree M. M., Ratcliff K. S. (1998), *Gender and fairness: Marital satisfaction in two-earner couples*, „Journal of Marriage and Family”, Vol. 60, No. 3, s. 577–594.
- Yang W., Yen P. (2011), *A comparative study of marital dissolution in East Asian societies: Gender attitudes and social expectations towards marriage in Taiwan, Korea and Japan*, „Asian Journal of Social Science”, Vol. 39, Issue 6, s. 751–775.

Ewa Krzaklewska
Anna Ratecka

POWER IN HETEROSEXUAL INTIMATE RELATIONS REFLECTION ON RESEARCHING POWER RELATIONS IN THE CONTEXT OF GENDER EQUALITY

Summary. The article reflects upon studies on power relations within intimate heterosexual relations in the context of gender equality. The starting point in the analysis of power from such a perspective is the proposition of Ronald E. Cromwell and David H. Olson to describe power dy-

namics taking into account its three dimensions: bases of power, power processes, power outcomes. This paper is an attempt to further develop this classic position by adding the gender perspective to it. The aim of the article is to illustrate that gender norms concerning both men and women as well as gender ideologies of partners in a relationship impact all three dimensions of power, modifying their meaning and impact. We attempt to answer the question of how gender shapes the power relations in intimate heterosexual relationships. An outcome of this discussion is a theoretical model for investigating power within heterosexual relationships.

Keywords: power in families, gender, gender equality, power processes, power outcomes, basis of power.